

't Seghen Waert

Historisch Genootschap Oud Soetermeer
jaargang 39 nr. 3, 2020

Historisch Genootschap

Oud Soetermeer

Contact

Dorpsstraat 132, 2712 AN Zoetermeer, tel. (079) 319 06 83

info@oudsoetermeer.nl

Ledenadministratie en bezorging: ledenadministratie@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 331 58 28

Dagelijks bestuur

dhr. J. de Ruiter, voorzitter@oudsoetermeer.nl, tel. 06 21265975

Secretaris: vacature, secretaris@oudsoetermeer.nl

dhr. P.A. Bekking, penningmeester@oudsoetermeer.nl, (079) 341 94 90

Werkgroepen en commissies

Activiteitencommissie: activiteitencommissie@oudsoetermeer.nl, tel. (079) 351 70 47

Archeologische Werkgroep: awz@oudsoetermeer.nl

Werkgroep Collectie: collectie@oudsoetermeer.nl

Commissie Historisch Erfgoed: che@oudsoetermeer.nl

Genealogische Werkgroep: gwz@oudsoetermeer.nl

Leesgroep Lastige Letters: paleografie@oudsoetermeer.nl

Filmwerkgroep: wbbg@oudsoetermeer.nl

Bankrekeningnummers

Contributie: NL 68 ABNA 06 13 09 20 07

Giften: NL 65 ABNA 06 13 09 83 66

Colofon

Uitgave: Historisch Genootschap Oud Soetermeer; ISSN: 1384-7260

Redactie: P. Drapers, R. Grootveld, R. Tousain, T. Vermeulen

redactie@oudsoetermeer.nl

Vormgeving: R. Tousain

Afbeeldingen zijn afkomstig uit de collectie van Oud Soetermeer, tenzij anders vermeld.

www.oudsoetermeer.nl

Omslag

Het gezin van Hendrik Nieuwenhuijsen en zijn vrouw Regina Verweij, voorjaar 1933

(coll. Fam. Nieuwenhuijsen)

**Van Herwijnen
Outdoor Store**

*Dorpsstraat 66
anno 1908*

**vrijtijdskleding
wandelschoenen
bergschoenen
tenten**

**van
Herwijnen**

**dartsport
schietsport
campingaz dealer
kampeerartikelen**

Dorpsstraat 66 - Zoetermeer - Telefoon (079) 316 35 51 - www.herwijnenzoetermeer.nl

INHOUD

- Angelus Domini 1964 -1966 of 'Het dagboek van Anneke' (1)** **2**
Anneke Westerman - Van Leeuwen, bewerking Piet Drapers
In 2018 verscheen het boek 'The Young Ones' over de jeugd in Zoetermeer in de jaren zestig. De jeugd van toen zorgde er voor dat er in 't Nieuwe Huis in de Dorpsstraat een tentoonstelling over die periode werd gehouden. Veel documenten, foto's en voorwerpen uit die tijd waren bijeengebracht, maar er kwam ook een dagboek 'boven water' dat een Haags meisje twee jaar lang bijhield vanaf het moment dat zij in 1964 naar Zoetermeer verhuisde.
In deze en in volgende nummers van 't Seghen Waert volgen wij de belevenissen van Anneke.
- De eeuw van onze omes (3)** **14**
Piet Nieuwenhuijsen
Dit is het derde artikel gebaseerd op het familieboek over de familie Nieuwenhuijsen. De hoofdonderwijzer van de School met de Bijbel Hendrik Nieuwenhuijsen was naast zijn werk ook op andere gebieden actief, zowel op landelijk niveau als in Zoetermeer, maar hij was ook heel nadrukkelijk aanwezig als hoofd van het gereformeerde gezin.
- Zoetermeerse smokkelaars** **20**
Gertjan Moers
Het komt wat merkwaardig over als u leest dat er tijdens de Eerste Wereldoorlog soldaten in Zoetermeer gelegerd waren. Wellicht wordt uw verbazing nog groter als blijkt dat er gesmokkeld, gefraudeerd en nog veel meer zaken in Zoetermeer en Zegwaard plaats vonden die het daglicht eigenlijk niet konden verdragen.
Al die informatie komt hier aan de orde omdat Gertjan een ansichtkaart tegen kwam die vanuit Zoetermeer was verstuurd naar Amsterdam door een Nederlandse militair uit de 1e Compagnie Wielrijders.

Angelus Domini 1964 -1966 of 'Het dagboek van Anneke' (1)

Anneke Westerman - Van Leeuwen, bewerking Piet Drapers

Inleiding

Om de woningnood in Den Haag op te lossen werd in 1962 besloten van Zoetermeer een 'forensenstad' te maken. Hagenaars konden dan in Zoetermeer komen wonen en in Den Haag blijven werken. In Palenstein en Driemanspolder werd met de nieuwbouw gestart in 1966. De familie Van Leeuwen kwam uit Den Haag, maar niet als 'forensen'. In 1964 ging vader Van Leeuwen in Zoetermeer aan het werk en dochter Anneke verhuisde mee.

Anneke van Leeuwen in 1964
(coll. A. Westerman –
Van Leeuwen)

Anneke heeft over de periode 'van stad naar dorp' haar ervaringen in haar dagboek vastgelegd. Zij kon geen afscheid nemen van haar hartsvriendin Els en ook niet van de Gidsen (padvindsters) met de Guido (teamleider). Wij mogen met Anneke meelezen in haar dagboek. Het heeft er alle schijn van dat Anneke een bijzonder kind was in die tijd: ze heeft een 'goede pen', met mooie taalvondsten, heeft ook tekenen en schilderen als hobby, maar was in de omgang geen 'lammetje'.

Anneke is geboren in 1948 en op de binnenzijde van het dagboek staat: 'Eerste Heilige Communie op 11 mei 1955 in 's-Gravenhage'. Zij is getrouwd met Chris Westerman en woont nu in Nijkerk.

1964: Dinsdag 1 september

De allerlaatste dag van de vakantie. Alweer is het zonnig en warm. Gisteravond met Els naar het strand gefietst om een heel eind langs de vloedlijn te lopen en naar zeesterren te zoeken tussen de basaltblokken van de golfbrekers. We renden roekeloos de kabbelende branding in en kregen natte broekspijpen die vanmorgen hard en een beetje wit uitgeslagen waren. Vandaag legden we de zeesterren op een rijtje te drogen en te luchten op de balkonrand en gingen met Netty lanterfanten in de zon. Elke seconde tikt de eerste schooldag dichterbij. Een akelige gedachte, want hoe zal het zijn op alweer een nieuwe school: de Agnes... de Rosa... de Maria... terug naar de Rosa... de Theo Thijssen... de Liduina... Bijdorp... de Engelbewaarder... en nu, omdat we naar Zoetermeer gaan verhuizen, de Petrus met voor de negende keer: 'dit is Anneke van Leeuwen' tegenover een twintigtal paar vreemde ogen. Van de zenuwen eet ik een nagel.

Woensdag 2 september

Om zeven uur nog half slapend, achterop de brommer naar Zoetermeer. Het was gisteravond toch nog laat geworden. Nog tijden voor mijn kast staan bedenken wat ik aan zou trekken vandaag. Geen idee hoe de mode er uitziet in Zoetermeer. Wat wel mag en niet kan. In ieder geval is mijn keuze uiteindelijk gevallen op een (voor de zekerheid) donkerblauw truitje en een turkoois kleurige (voor de zekerheid) rok die een ceintuur van dik, witkatoenen kabelkoord heeft. Donkerblauwe (voor de zekerheid) sokken en bruine sandalen. En nu maar eens geen paardenstaart, dat is te kinderachtig voor in mijn nieuwe leven. Wel trok ik mijn blauwe jack aan omdat het, ondanks het mooie weer, vanmorgen toch nog koud was op de brommer. Door de wind was mijn haar nogal verwaaid en zag ik er ondanks de keurige kleding gewoon uit als mezelf.

Voor het schoolplein zette papa me af en begon voor mij de zoektocht naar de ingang van de school. Het was nog vroeg en er was nog bijna niemand aanwezig. Er renden een paar kleine jongetjes achter elkaar aan over de speelplaats van de NICO-LAASSCHOOL. Maar ik ging toch naar de PETRUSMULO? Begon het meteen al erg warm te krijgen. Verkeerd! Ik was hier helemaal verkeerd.

Gelukkig kwamen er na een tijdje een paar oudere kinderen aanfietsen en die vroegen meteen wie ik was, waar ik naar toe moest en in welke klas ik hoorde. Dat bleken mijn klasgenoten! 'Hoi, ik ben Paula, dit is Marie-José en dat is Dora, Jantje! Alex!

De in 1951 gebouwde Nicolaasschool waar Anneke op school zat

Frans!: dit is Anneke, ze komt bij ons in de klas.' Direct gedrom om me heen. Gepraat, gelach. Ik hoefde niet eens veel te zeggen, zo gemakkelijk ging het. Helemaal achteraan, om de hoek van het gebouw bleek de MULO-ingang. De school woont een beetje in bij een lagere- en een huishoudschool geloof ik. Er zijn maar drie klassen (de vierde zit ergens op een zoldertje) en het ruikt er best gezellig. Er zijn vijf leraren: de heren S.F.J.P. Maarschalkerweerd, H. van der Geest, H. van Weers en J.A.A. Vingerhoed en de nog niet aanwezige De Bont. Ook de heer Vingerhoed maakte van

Snackbar Van Schooten aan de Dorpsstraat 41 in 1972 (coll. Stadsarchief Zoetermeer)

gebouw waar Onze Vader Ons Dagelijks Brood verdient bij de firma TAMSON, en wacht hier af tot het vijf uur zal worden en wij weer naar Den Haag vertrekken....

P.M. TAMSON N.V. was gevestigd aan de Industrieweg 7. Het bedrijf was oorspronkelijk een handel in gereedschappen, later werden er instrumenten gemaakt voor het onderwijs in natuurkunde, biologie en scheikunde. In 1963 werd het gebouw aan de Industrieweg betrokken, waar een enorm assortiment van apparatuur voor laboratoria werd gemaakt. De catalogus telde 1600 pagina's, de vloeroppervlakte was ruim 8.000 m² en er werkten bijna honderd mensen. Het bedrijf PM Tamson Instruments is thans gevestigd in Bleiswijk.

daag zijn verbijsterend de- buut door onverschrokken te verkondigen dat hij niet hield van: praatjes, grapjes en drukdoenerij. Kortom, alles waar hij zich op dat moment zelf schuldig aan maakte.

Na veel raadgevingen, aanwijzingen en kennismakingsverhalen te hebben aangehoord en alles weer te zijn vergeten, behalve dat ene Van Schooten, baas van de automatiek aan de overkant van de school, dodelijk is verongelukt omdat hij van een talud was gereden en omdat ik zojuist langs diezelfde autoweg naar Zoetermeer was gekomen en daardoor het beeld paraat had, maakte dat toch wel indruk op me..., ging de eerste schooldag snel voorbij.

En na schooltijd wandel ik dan door mijn nieuwe geboortedorp (!?) naar het

Donderdag 3 september

Hoewel gisteren veel te vroeg, was ik vandaag weer veel te laat aanwezig voor de H. Mis. Voorzichtig sloop ik de kerk binnen, ging stilletjes achterin zitten en bemerkte na een tijdje tot mijn grote schrik dat hier mannen (rechts) en vrouwen (links) van elkaar gescheiden zitten. En ik natuurlijk (rechts) aan de mannenkant. Ik wilde meteen onzichtbaar worden. Of man. Zat de hele tijd uiterst ongemakkelijk op het puntje van de achterste bank net te doen alsof deze regel achterin niet gold. Even na

Het gebouw van Tamson waar Annekes' vader werkte in een agrarisch landschap (foto Cor van Wieringen)

het laatste 'Amen' was ik uiteraard als eerste buiten. In de middagpauze wat nader kennis gemaakt met de klasgenoten. Het blijkt dat ik de nonnendans ternauwernood ben ontsprongen. Tot voor de vakantie gaven ze nog les op deze school en zo te horen waren het ook hier verschrikkelijke draken. 'Het zijn zusters van Liefde, maar krenge van Barmhartigheid,' zegt oma altijd.

Hoorde vele verhalen, of eigenlijk waren het al legendes, over rebelse jongens als Leo Degen en Sjaak Lugtigheid. Het feit dat er jongens in de klas zitten is voor mij, na meisjesscholen en meisjesclubs bijna een godswonder. Was heel benieuwd hoe dat zou zijn. Nou..... heel gewoon eigenlijk. Het zijn dan ook aardige jongens, waarvan sommigen nog in korte broek en de meesten met een boerenaccent. Ik ben dan wel van de 'stad' maar dat vindt niemand erg.

Zit nu aan een voor mij uitgeruimde tafel midden in de fabriekshal van Tamson, driftig te schrijven. Om me heen grote rekken met geheimzinnig glaswerk, alle maten vazen, flessen, bakken, bakjes en reageerachtige buizen. Alles om te kunnen brouwen. Een droom voor de tovenaar, dunkt me. Krijg net een kopje thee aange-reikt door de heer Mulder. Argwanend bekijk ik de prutjes op de bodem.. spinnen-koppen.. of niet? Met een klontje suiker in ieder geval wel lekker.

Vanavond ben ik nog even naar Els geweest, ze was heel benieuwd hoe het mij op het platteland was vergaan en zette grote ogen op toen ik achteloos vertelde dat veel van mijn klasgenoten op een boerderij wonen.

Vrijdag 4 september

Vandaag viel mij een lichte huldiging ten deel. Het feit dat ik als honderdste leer-ling van de R.K. Petrus Mulo stond ingeschreven maakte van dit feit een feest en ondanks dat hier geen verdere voordelen aan verbonden waren ging de dag snel voorbij. Na schooltijd met Dora en Nel naar de markt (zegge: mart) op het Piet Heinplein gewandeld. Het was een piepklein marktje met ook nog eens kramen met bijvoorbeeld alleen maar aardappelen, waar we zijn moesten omdat Nel de op-dracht van haar moeder had gekregen om Doré's te kopen. Het woord Doré had ik niet in verband gebracht met enig aardappel, dus weer iets geleerd vandaag. Maar eerst gingen we naar de Karel Doormanlaan (hmm....wat een klinkende naam), naar mijn nieuwe adres, om onze onvoltooid toekomstige woning te gaan bekijken in de laatste van de drie nieuwbouwflats. Het begint al aardig op te schieten en de schilders lieten een galmend Paradiso klinken door het trappenhuis van ons nieuwe Paradijs(?). Het is moeilijk voor te stellen dat ik hier echt ga wonen.

Once we shall live here, the day will soon be here I know...

Anneke schrijft niet iedere dag in haar dagboek. Dat beslaat overigens bijna 200 blad-zijden en er is voor de artikelen in 't Seghen Waert een selectie gemaakt met wat meer aandacht voor de 'Zoetermeerse' belevenissen.

Maandag 7 september

Begin al een beetje te wennen aan het feit dat de afwisseling van leraren (en niet één -res) in een overzichtelijk rap tempo gaat. De Heer S.F.J.P. Maarschalkerweerd, Schalk voor vrienden en kennissen dus ook voor ons, geeft Boekhouden, Handel, Geschiedenis en Frans, Van Weers geeft Algebra, Meetkunde, Biologie, Natuur-kunde en Zang. Van Vingerhoed krijgen we Aardrijkskunde en Nederlands, en van Van der Geest, Engels en Tekenen. Met de Duitse leraar heb ik nog geen kennis ge-maakt en ook de kapelaan voor de godsdienstlessen heeft mij nog niet gezien. Van-daag begonnen we met algebra. Het was voor mij de allereerste ervaring met een ingewikkelde rekenmethode waarbij het hele alfabet bij elkaar kan worden opge-

teld om dat weer om te toveren in cijfers, iets waar ik werkelijk niks van snap. Ik haak moedeloos af, dwaal zoekend weg en zie ook Paula haar interesse verliezen. We beginnen een gezellig gesprekje. Ze heeft haar elastiek ('stiek' zegt zij) bij zich en vraagt of ik in de pauze mee wil twisten. Eigenlijk vind ik het een raar spelletje, maar toen zelfs Jan B. met de hulpeloze bewegingen van een wankel kalf de verplichte oefeningen probeerde na te springen liet ik mij toch verleiden om een keer hope-loos in de knoop te raken. Gaf me meteen maar op om vrijwillig te 'staan'. Vanaf die plaats was het 't leukst.

Woensdag 9 september

Op school begin ik al een beetje thuis te raken, d.w.z. ik had een aanvaring met Van Weers. Ik moet soms zo naar hem kijken. Hij doet me heel erg denken aan Flip de Tovenaarsleerling (= Leen Jongewaard) en stiekem verdenk ik hem ervan dat ie het ook is. Hetzelfde stemmetje... het postuur... de dribbel... en nee, niet de maillot... maar het kost mij geen enkele moeite om het saaie, grijze pak te verwisselen voor een springerig tovenaarsleerlingkostuum. En dan was ik prinses Milo.....

Flats aan het einde van de Karel Doormanlaan rond 1970 (coll. Stadsarchief Zoetermeer)

Donderdag 10 september

Vandaag is Hans (broertje) jarig. We vertrokken kraaievroeg op de brommer naar Zoetermeer want iedere schooldonderdag begint met een vroege H. Mis, dus heb ik hem nog niet kunnen feliciteren. In de middagpauze moest Paula haar schooltas laten repareren. In drie hoeken had het stiksel losgelaten en losse pennen en halve schriften lieten een spoor na waar Paula had gelopen, dus eerst werd de hele tas omgekiept waarbij ongeveer een kilo tomaten (?) de grond op rolde en daarna gingen we op pad naar de schoenmaker een eindje verderop in de Dorpsstraat. De schoenmaker, Jacobs heet de man maar Piggelmee had ook gekund, zat al in een soort staldeuropening met rode appelwangetjes en een slim brilletje op ons te wachten. Handjes op een leren voorschoot... de bedwelmende geur van lijm en leer... en buitensporige paardenattributen aan de wand die ik het paard van de schillenboer uit de Viljoenstraat nog nooit heb zien dragen. Ik keek mijn ogen uit en na vieren mochten we de tas ophalen. Na schooltijd ben ik met Nel mee naar huis gegaan. Nel Westerman woont tegenover de molen in de Stationsstraat op nummer 60. Ze heeft

vrijdags altijd een boodschappentaak en het is gezelliger die met z'n tweeën af te werken. Naar de markt, naar de kaasboer, naar vrouwtje Vos in de Dorpsstraat om kousen om te ruilen in een piepklein winkeltje met tot aan het plafond volgestouwde wanden. Alles ligt en staat er schots en scheef opgestapeld, maar de kousen werden er moeiteloos voor Nel tussenuit gevist. Daarna een glaasje limonade op het trappetje achter haar huis onder de molen... Bijna als in een prentenboek. Hoef dus nog maar even te wachten op papa. Het is al kwart voor vijf.

Vanuit Stationsstraat 60 keek je in de jaren (19)60 zo op de molen uit

Donderdag 17 september

Het is nog steeds wennen. Iedere donderdag eerst de H. Mis, daarna ontbijten op school, even naar buiten en dan, als het fluitje gaat, direct na de snerp in de rij om in ordelijke stilte twee aan twee naar binnen te sjokken. Elke dag kondigt Schalk als een tambour-maitre zo het begin van de schooldag aan. We gaan leren. Frans, Duits, Natuurkunde, Gedrag en Vlijt.

De aanzet voor het opstel is gemaakt. Mijn (opstel)hoofdpersoon is Lentesukkel (geboren op 21 maart). Haar (opstel)ouders bedachten de mooie naam 'Lente' maar dat werd bij aangifte op het stadhuis niet begrepen. Dat wat haar (opstel)vader tenslotte in vertwijfeling uitriep, werd door de (opstel)ambtenaar van de Burgerlijke Stand keurig genoteerd. Het is verrukkelijk om te mogen beschrijven hoe Lentesukkel zich in een klooster waagt om (opstel)nonnen te bespieden...

Maandag 21 september

In Zoetermeer was de pastoor jarig. Dat kostte een kwartje. Nou ja, het heette een offer maar we kregen er een getrakteerde chocoladereep (de kostprijs) voor terug. En.... de rest van de dag VRIJ!

Dinsdag 22 september

Nel is behoorlijk braaf. Bijna iedere middag ga ik nu met haar mee naar huis. We maken dan netjes ons huiswerk aan de tafel in de achterkamer. Het is er bijna net zo gezellig als bij oma. Er staan veel meubels in die redelijk kleine achterkamer. Behalve de tafel met stoelen, nog een bank, een leunstoel, een voetenbankje, de televisie op een kastje, een ondoorzichtig aquarium, veel foto's in lijstjes van Ria 'in de Missie', een kunstcyclaam in een porseleinen mandje en de piano. Het staat allemaal zo dicht op elkaar dat, wanneer ik aan tafel zit en mijn stoel omdraai, het direct de pianokruk is. De voorkamer wordt niet gebruikt en moet netjes blijven. Het ruikt er erg naar visite die allang naar huis is. Ik ben blij met Nel maar haar moeder kan soms erg zeuren: 'Nelleke.. ik moet zo naar de zang en ome Jan kwam net met een emmer bonen die moeten nog afgehaald en tante Anna komt vanavond brood eten dus 'krijg' jij nog even een halfje en geef Agnes haar gymnastiekpakje mee anders vergeet ze dat, ik weet niet hoe laat Ria thuis is en ik moet zo naar de zang en... en.....' 'Ja goed,' zegt Nel dan gewoon. Nel slaapt ook op een plank. Voor d'r rug.

In het huis waar Nel woonde, woont nu haar broer Jan Westerman. Het bezoek aan Jan levert informatie op over de familie van Nel. Jan heeft naast Nel nog drie zussen. Nel Dismore-Westerman woont in Engeland, Ria Westerman in Israël, Els Samuel del Coso-Westerman in Spanje en Agnes Bekker-Westerman in Dordrecht. Naar aanleiding van de vraag of er nog foto's zijn van het interieur met de piano uit 1964 gaat Jan enthousiast aan de slag. Nel belt iedere vrijdag rond 11 uur en aan de andere 'meisjes', zoals Jan hen noemt, zal hij wel een mailtje maken. De reacties overtreffen bijna het enthousiasme van Jan.

Els: 'Over Anneke heb ik nog wel een leuke anekdote van één van de keren dat ze bij ons in huis was. Ze liet ons een verhaal lezen dat ze voor school had geschreven. Het ging over haar denkbeeldige bezoek aan een klooster. Toen ze binnenkwam via brede trappen, kwam ze terecht in een grote zaal, waar nonnen op de vloer met autootjes aan het spelen waren... Dat vond ik wel zo grappig, dat ik het nooit ben vergeten... Toen had ik al door dat ze een gave had in het schrijven'.

Ria: 'Ik kocht de piano om met lessen door te gaan, die ik begonnen was in het buitenland. Ik mocht mijn moeder helpen na haar beroerte om weer te kunnen zingen, nadat ze 10 jaar voorzitter was geweest van 't dameskoor. En ze zong toen weer!'

Op de foto, genomen in het huis Stationsstraat 60, de piano met de minimale ruimte tussen tafel en piano. Achter de piano Ria, de oudste van 'de meisjes', met Esther geboren in 1979. Zij is de oudste dochter van Nel.

In de periode dat Anneke nog in Den Haag woont is er nogal wat aandacht voor de padvinderij, waar zij veel steun aan heeft. Zo laat zij weten: 'Zonder de Gidsen had ik de ellende van het laatste jaar nooit overleefd'. De vriendschap van Els is haar heilig, evenals de verjaardagen van vriendinnen. Over de Gidsen en haar angstvisioenen over de verhuizing naar Zoetermeer schrijft zij bijvoorbeeld: 'Er is behangen en geschilderd in het guidohuis en het ziet er echt splinternieuw uit. We lopen alle deuren plat nu het nog kan. Nog een paar weekjes dan is het zover. Weg van alles en iedereen. De stad uit. Het oog uit. Het hart. Verhuizen heet dat en ik heb er ontegenzeggelijk weinig zin in. Als ik er aan denk is het alsof mijn maag vol wormen zit, een eetlustremmende toestand maar ja... nu even niet aan denken... het duurt gelukkig nog een tijdje... weg... weg... ver..... weg'.

De piano bij vriendin Nel Westerman; op de (later genomen) foto zus Ria Westerman met haar nichtje Esther, dochter van Nel (coll. A. Bekker-Westerman)

Zaterdag 3 oktober

En dan is er ineens weer een week voorbij. Op school doe ik tamelijk mijn best, maar sommige vakken zijn volgens mij in dit nieuwe schooljaar uitgevonden, bijvoorbeeld: boekhouden...?? handelskennis...?? algebra...?? Gloednieuw en onbegrijpelijk!! Ook Duits is onhandelbaar door de vele naamstrikken waar ik door mijn ongevoelendheid steeds weer intrap. Alleen Frans en Nederlands zijn klare talen. Zo af en toe zakt de moed me de schoenen in, nieuwe kloeke stappers waarin ruimte genoeg is... dus. Gelukkig zijn de leraren best aardig en ook in de klas gaat het wel goed. Soms kan ik nog niet geloven dat het op school gewoon leuk kan zijn. Ik kom ogen en oren tekort. Vooral oren. Het Zoetermeerse dialect is soms bijna niet te verstaan. Vreemde woorden, rare uitdrukkingen en het is even nadenken als me gezegd wordt....: 'Oinneke maït, je kwikken bennen los, hèjje gin piekspeld.' Waarom vind ik dit zo leuk? Waarom wil ik me deze tongval per direct hebben aangeleerd? Pronk ik er in Den Haag eigenlijk al mee? Eerlijk zeggen?

In 1981 heeft J. van der Spek het Zoetermeers Woordenboek samengesteld. In het boekje zijn 'Zoetermeerse woorden opgenomen en teksten in het Zoetermeers, zoals: 'Ga's een kilo arepels kope, maar niet van die Kniesters(kanjers)' en 'Wat-ie persies schouw zee de dokter niet'. Burgemeester Hoekstra schreef een 'Ten Geleide' en stelt vast dat Zoetermeer in 1981 al een nieuwe stad is, met een taalgebruik dat weinig meer had van het Zoetermeerse dialect. Hij vindt het mooi dat er met het woordenboek een stukje geschiedenis wordt bewaard en besluit met: '...en morrege ken't nie meer, 't mot vedaag beure...'. Annekes' losse staarten zouden in het Zoetermeers woordenboek niet misstaan. Maar ja, in het Zoetermeer van 1964 behoorde het grootste deel van de 10.771 inwoners nog tot de 'echte' Zoetermeesters. Dat was in 1981 al heel anders met 71.742.

Zondag 6 oktober

Hans en ik beginnen nu te merken dat er verhuisd gaat worden. De vaste vloerbedekking in de voorkamer ligt er niet meer, het zeil van onze kamertjes ligt in grote rollen in de gang en om in mijn kamer te kunnen komen, moet ik even in de hordeloop. Gisteravond ben ik serieus aan het pakken gegaan maar na twee dozen te hebben gevuld werd ik opeens heel nijdig. Ik wil helemaal niet hoeven inpakken. Ben maar naar Els gegaan, die moest eigenlijk nog leren maar dat kan ze d'r hele leven nog zonder mij. Steeds meer 'allerlaatste' momenten kom ik tegen. En steeds huiveriger ben ik voor de komende 'allereerste' momenten.

Vrijdag 9 oktober

Vandaag kregen we de sleutel en konden we ons huis bezichtigen. Zeven trappen moesten we beklimmen en daar had je onze nieuwe voordeur. Het zag er allemaal prachtig, licht en nieuw uit. Papa en ik liepen tevreden door de hol klinkende ruimtes, keurden het lavet, de royale inbouwkasten in elke kamer en het kolenhok (?) op het

piepkleine balkon. De balustrade daarvan was behoorlijk laag voor de duizeldiepte waar je inkeek. Papa was opgewekt en spraakzaam. In dit lege huis leek ook hij wel helemaal nieuw. Onderweg naar huis begon de angst voor de verhuizing mij de keel te snoeren. Het was zover. Het is.

Zondag 11 oktober

De hele zaterdagochtend geploeterd om ruiten schoon te krabben, kasten uit te soppen en schoon te maken. Door de hele flat klonk de bedrijvigheid van burens die hetzelfde aan het doen waren. Naast ons woonde een echtpaar en zij is een bijdehante broabantse met een veel te grote mond en niet alleen in de breedte en meener is een slungelige man met een veel te groot hoofd, vooral in de breedte. Nel en Dora kwamen nog even kijken en dat maakte me wonderlijk blij. Alsof ik hier al vriendinnen heb die gewoon bij me thuis komen.

Woensdag 14 oktober

VRIJ!! Onderwijzersdag. De toestand in huis is chaotisch. Overall dozen en troep. Iedereen is chagrijnig en snel aangebrand zodat er op normale toon nauwelijks iets gezegd wordt. Veel snotverdegodvers en zo. Ik moet om bijna alles huilen. Op het behang van mijn kamertje stonden vele regeltjes geschreven van zomaar woorden en bedenkzels. Alles heb ik doorgekrast tot het onleesbaar werd.

Donderdag 15 oktober

INPAKKEN!

Vrijdag 16 oktober

WEGWEZEN!

De eerste kennismaking met Zoetermeer is voor Anneke achter de rug. We zouden dit het eerste hoofdstuk uit het dagboek van Anneke kunnen noemen. Het duurt nog twee jaar voordat zij de laatste bladzijde schrijft. Daarom kunt u in de komende afleveringen van 't Seghen Waert de volgende 'hoofdstukken' lezen.

Bij **FOTO LINTHOUT** gaan uw herinneringen niet verloren!

- * voor het opnieuw afdrukken en retoucheren van foto's
- * super 8 films en videobanden overzetten naar DVD
- * dia's en negatieven afdrukken of digitaliseren

FOTO LINTHOUT
al 63 jaar dé vakfotograaf!

Dorpsstraat 68 www.fotolinhout.nl
Zoetermeer info@fotolinhout.nl
(079) 316 3084

Overtuig uw relaties met professioneel beeld.
Luchtfotografie, interactieve 3D-modellen,
virtual tours, bedrijfsfotografie.
www.ardito.eu - 079-3436003 - info@ardito.nl
energie in beeld
ardito

De eeuw van onze omes

Piet Nieuwenhuijsen

Hendrik Nieuwenhuijsen, hoofdonderwijzer en (in 1949) oprichter van het Historisch Genootschap Oud Soetermeer, liet door zijn vele functies en activiteiten vele sporen na in het vooroorlogse Zoetermeer. Een van zijn nazaten, kleinzoon Pieter Nieuwenhuijsen, schreef een familieboek over Meester Nieuwenhuijsen en zijn negen kinderen tellende gezin: *De eeuw van onze omes* (2014). In dit blad verschijnen enkele bewerkte delen en passages uit het boek. Deze derde aflevering gaat over de gereformeerde leefwereld.

Een gezin op gereformeerde grondslag

'Als kinderen sliepen we met z'n zessen op de zolder, met drie in één bed', beschrijft oom Arie de ruimtenood in de woning aan de Molenweg (nu Eerste Stationsstraat 158), die Hendrik Nieuwenhuijsen en zijn Regina in 1912 bij hun huwelijk hadden betrokken. Het duurde tot 1932 – het gezin telde inmiddels negen kinderen – voor er een oplossing kwam: de voormalige gereformeerde pastorie, Dorpsstraat 171, kwam vrij en de familie Nieuwenhuijsen was de gelukkige nieuwe bewoner. Hun geluk konden ze niet op. Een paleis van een woning, wat een ruimte, wat een kamers! De lange marmeren gang kwam uit op de consistorie, de kamer waar de gereformeerde kerkenraad placht te vergaderen. Die ruimte ging voortaan dienst doen als hobbyruimte en fietsenstalling. In de oorlogsjaren zou de Christelijke Volksbibliotheek er onderdak vinden. Minpuntje: het huis was behalve ruim ook uitgewoond, wat meester Nieuwenhuijsen de uitspraak ontlokte dat ze 'het afgedankte jasje van de dominee' hadden gekregen. De huisbaas was buurman A. van der Spek, één van de Zoetermeerse boterbaronnen. Een beetje achteraf stond tussen beide woningen het voormalige gereformeerde kerkje, dat na de bouw van de nieuwe Gereformeerde kerk aan de Stationsstraat haar oorspronkelijke functie had verloren. Het voormalige godshuis, waar alle kinderen Nieuwenhuijsen waren gedoopt, diende voortaan als bedrijfsruimte voor Van der Spek.

Knopen sprongen van de manchetten

De rolverdeling met betrekking tot het grote gezin was duidelijk. Bestierde moeder Regina met vaste hand de praktische, alledaagse zaken, Hendrik drukte zijn stempel op immateriële terreinen als de (christelijke) opvoeding en het onderwijs van de negen kinderen. Ook hielp hij zijn nazaten hun weg te vinden op de arbeidsmarkt. Het uitgebreide netwerk waarover hij beschikte, stond zonodig ook ten dienste van zijn gezin. Door zijn vele maatschappelijke functies, naast de toch al drukke baan als (hoofd)onderwijzer, was hij vaak van huis. Als hij thuis kwam vroeg-ie altijd aan zijn vrouw: 'Zijn de jongens nog lastig geweest?', herinnert oom Gerard zich nog. De opvoeding van de kinderen stoelde op een stevige gereformeerde grondslag. Hoewel Remonstrants gedoopt was Hendrik in zijn Amsterdamse jonge jaren door

zijn moeder gereformeerd opgevoed. Hij zou met overtuiging de gereformeerde opvoeding van zijn eigen kinderen ter hand nemen. Centraal in de religieuze vorming stonden de kerkgang (twee maal des zondags), de (lagere) School met den Bijbel en het kerkelijk verenigingsleven. Voor jongvolwassenen was er de catechisatie, waar ze werden ingewijd in de kneepjes van de gereformeerde kerkelijke leer en levenswandel.

Op de School met den Bijbel nam bijbelonderwijs een belangrijke plaats in. Meester Nieuwenhuijsen gaf zijn bijbelse lessen met passie. Oom Arie, in klas zeven een van zijn leerlingen, heeft er nog een herinnering aan: 'Tijdens het Bijbelonderwijs kon hij soms zo pathetisch vertellen, dat de knopen van zijn manchetten sprongen. Dan gaf hij mij opdracht om ze op te rapen'.

In huiselijke kring was er de dagelijkse bijbellezing aan de eettafel. Daarnaast nam kerkmuziek een belangrijke plaats in. Op zondagmiddag verzamelde de familie Nieuwenhuijsen zich rond het harmonium voor het zingen van psalmen en gezangen. De kroon op al dit werk was de belijdenis des geloofs, die rond het twintigste levensjaar in de kerk werd 'afgelegd'.

Hendrik Nieuwenhuijsen en zijn vrouw Regina Verweij voor hun huis aan de Molenweg (Stationsstraat 158) (coll. Fam. Nieuwenhuijsen)

Zondagsheiliging

Een tweede pijler onder de religieuze opvoeding was de inwijding in de gereformeerde levenswandel. Richtsnoer daarvoor vormden de Tien Geboden uit de Heilige Schrift. In de gereformeerde levensstijl sprongen twee geboden er in het bijzonder uit: het vierde ('gedenk de sabbath, dat jij die heiligt') en het zevende gebod ('gij zult niet echtbreken').

De zondagsheiliging kreeg vorm door de stipte naleving van een reeks voorschriften en verboden. Gevolg: allerlei geneugten des levens waren voor gereformeerden taboe op zondagen. 'Bij elkaar genomen was het best pittig', schetst oom Piet de zondagen uit zijn jeugd. 'Fietsen op zondag was er niet bij en een ijsje kopen kon al helemaal niet op die dag'. Ook de sportbeoefening stond onder de tucht van de zondagsrust. Mijn oom Arie kon aardig voetballen, maar van toetreding tot de plaatselijke voetbalclub DSO (Door Samenspel Overwinning) kon geen sprake zijn. Ook niet tot de zaterdagafdeling. Het feit dat de club óók een afdeling voor zondagvoetbal kende, maakte haar voor gereformeerden verdacht.

De pastorie aan de Dorpsstraat kwam vrij als woonhuis toen in 1932 een nieuwe werd gebouwd naast de latere Pelgrimskerk

vieren. Sinterklaas maakte ook een schisma zichtbaar binnen de protestant-christelijke wereld. Met hun 'vrijzinnige' opstelling toonden de gereformeerden zich rekkelijker dan de, in Zoetermeer sterk aanwezige, orthodoxe protestanten. Bevindelijke broeders waren dat, behept met een flinke dosis antipapisme. De associatie die Sinterklaas opriep met een (katholieke) bisschop ('een rooms gebruik') was voor hen dan ook voldoende om Sint de deur te wijzen. Een taboe dat trouwens ook gevolgen had voor het christelijke onderwijs op het dorp. Want de orthodoxen deinsden er niet voor terug om hun machtsposities in de besturen aan te wenden om Sint te weren uit 'hun' christelijke scholen.

Kerstboom en Sinterklaas werden al even resoluut langs de gereformeerde meetlat gelegd. Bepalend was met name de herkomst van het fenomeen. Dat leidde ertoe dat de kerstboom er mooi niet inkwam. Want vond dat dennenboompje niet zijn oorsprong in een heidens, Germaans gebruik? Niet OK dus. Voor Sinterklaas viel het oordeel wél positief uit; de familie Nieuwenhuijsen kon dus onbezwaard het kinderfeest

Niek Nieuwenhuijsen, mijn vader en oudste zoon uit het gezin van Hendrik, zou er later nog mee te stellen krijgen toen hij bestuurslid was van de christelijke kleuterschool. In de jaren vijftig nog was de Sinterklaasviering een jaarlijks terugkerende bestuurlijke splijtzwam, waarbij de gematigden in het bestuur (zoals mijn vader) het steevast aflegden tegen de orthodoxe meerderheid. Ik zie hem nog thuishkomen na zo'n verhitte vergadering: 'Bah, wat kinderachtig!'

Seks buiten het huwelijk?

Naast het vierde speelde ook het zevende gebod een belangrijke rol in de gereformeerde leefwereld. Naar de tekst genomen ging dat gebod over de huwelijksrouw, maar in feite bestreek het alles wat maar naar erotisch zweemde. Seks buiten het huwelijk? Wie zich daaraan had bezondigd kreeg de kerkelijke tucht op zijn dak. Vader Nieuwenhuijsen van zijn kant liet er, in zijn hoedanigheid als gezinshoofd, geen gras over groeien. Was er een verloofde van een van zijn kinderen te logeren, dan vergewiste hij zich er persoonlijk van dat de gelieven zich niet in één kamer ophielden. De uitstraling van het zevende gebod reikte ver, raakte in feite aan alles wat als wereldse verleiding kon worden opgevat. Dat je gereformeerden niet gauw zou tegenkomen op de dansvloer, in de bioscoop of aan de tap in de kroeg, was uiteindelijk allemaal terug te voeren op het zevende gebod.

Het gezin Nieuwenhuijsen compleet, voorjaar 1933 (coll. Fam. Nieuwenhuijsen)

Viel er dus weinig te beleven voor de kinderen Nieuwenhuijsen? Ach, ook dat viel uiteindelijk best mee. Voor een hoogtepunt zorgden de familiebezoeken in Amsterdam, bij tante Fie op de Bloemgracht in de Jordaan. De reis met de trein onder leiding van vader, de grote stad met de vele lichtjes bij avond, de grachten en de Westertoren, het maakte een onvergetelijke indruk. Kom daar in het suffe Zoetermeer eens om! Zoetermeer kende wel de jaarlijkse paardenmarkt in de Dorpsstraat, waar het hele dorp voor uitliep. Het gold als het hoogtepunt van het jaar. Het dorp was één, herinnert oom Arie zich, wat trouwens ook gezegd kon worden van Koninginnedag en het jaarlijkse Oranjefeest. 'Maar naar de bijbehorende kermis mochten we niet van thuis'.

HENNEKEN BV **Professionele verhuizers** **van huis uit.**

- Particuliere verhuizingen
- Kantoor- en bedrijfsverhuizingen
- Nationale- en internationale verhuizingen
- Verhuishwinkel
- Verwarmde en beveiligde inboedel-/archiefofslag

Goudstraat 51
 2718 RD Zoetermeer
Telefoon: +31 (0)79-361 13 68
 E-mail: info@henneken.nl
 Internet: www.henneken.nl

DINER & PARTYBOERDERIJ **Het Wapen van Zoetermeer**

Nostalgie van "In de Drie Hooibergen"

“ VOOR ELKE GELEGENHEID EEN UNIEKE LOCATIE ”

TROUWEN FEESTEN & PARTIJEN PRIVÉ DINER ZAKELIJKE EVENEMENTEN UITVAART

Wij zijn dagelijks geopend van 10.00 uur tot 15.00 uur voor bezichtigingen, aanvragen en informatie.

www.hetwapenvanzoetermeer.nl

079 - 76 000 55

Zegwaartseweg 31 | 2723 PA ZOETERMEER

info@hetwapenvanzoetermeer.nl

Zoetermeerse smokkelaars

Gertjan Moers

Kent u dat? Zo'n object dat intrigeert, iets dat vragen oproept. Iets waarvan je denkt: daar zit meer achter. Zo'n object is in mijn geval een Ansichtkaart verzonden uit Zoetermeer met daarop de tekst:

'17-5-'18

Lieve ouders en zusters,

In de eerste plaats allen hartelijk gefeliciteerd met de geboortedag van Jan. Het spijt mij dat ik zelf niet in A (GJM: Amsterdam) was maar daar is nu eenmaal niets aan te doen. Enfn morgen hoop ik toch thuis te komen. Wat is het warm weer hé? Op 't oogenblik zit ik in Zoetermeer. Ik ben bij de hoofdonderwijzer ingekwartierd. Nu, nieuws weet ik niet. Dan de hartelijke groeten van uw liefhebbende zoon en broeder.

A.W. de Wolf, Detachement 1e Comp(agnie). Wielr(ijders).

Zoetermeer Zegwaard.'

De betreffende militair was de Amsterdamse pianohandelaar Antonius Wilhelmus (Anton) de Wolf (geb. 1897). Een Nederlandse militair uit de 1e Compagnie Wielrijders, die in Zoetermeer is ingekwartierd tijdens de Eerste Wereldoorlog. Terwijl Zoetermeer niet eens in de buurt van de Belgische grens ligt en hier ook geen militaire objecten lagen. Wat is daar de achtergrond van? Wat was hier aan de hand? Reden genoeg om hier dieper op in te gaan.

Adreszijde van de kaart van militair De Wolf. Militairen mochten kaarten zonder postzegel verzenden (coll. Ria Moers-de Vree)

Neutraal maar hongerig Nederland

We gaan terug naar mei 1918. Nederland was in de Eerste Wereldoorlog neutraal. Maar desondanks waren de gevolgen van die oorlog ook hier op den duur merkbaar. Vooral de schaarste van graan was een probleem. Nederland was voor de graanvoorziening behoorlijk afhankelijk geworden van de Verenigde Staten. In de jaren 1880-1890 werd Europa overspoeld met goedkoop graan uit Noord-Amerika. Met als gevolg dat in 1914 van al het graan in Nederland maar liefst 90% uit de Verenigde Staten werd geïmporteerd. De Britten hadden tijdens de oorlog een zeeblokkade ingesteld om de aanvoer van levensmiddelen naar Duitsland te beperken. Maar ook Nederland werd daardoor geraakt. En dit leidde hier tot voedselschaarste. Die voedselschaarste was uiteraard niet te vergelijken met de hongerwinter van 1944-1945, maar toch. Het absolute dieptepunt van de voedselschaarste tijdens de Eerste Wereldoorlog was het aardappeloproer in de Amsterdamse Jordaan in 1917, waarbij de opstand van de hongerige bevolking door militairen werd neergeslagen. Met als gevolg dat negen burgers werden gedood.

Landbouwkundige Folkert Posthuma (1874-1943), minister van Landbouw, Handel en Nijverheid, was verantwoordelijk voor de 'beschikbaarstelling van (de schaarse) levensmiddelen'. In januari 1918 waren de beschikbare voorraden graan en meel voldoende om de broodvoorziening tot half mei voort te zetten. Er dreigden wel tekorten aan voedergranen, melk, varkens en eieren. Bijzonder is wel dat het neutrale Nederland sinds voorjaar 1917 in onderhandeling was met Duitsland over de ruil van 5.000 Nederlandse paarden voor Duits oorlogsmaterieel. In januari 1918 werd een 'paardenmonsterring' gehouden voor 'paarden van 5 tot en met 14 jaar, kleur, ras en geslacht onverschillig'. De paarden werden gekocht voor uitvoer naar het buitenland. Ook in Zoetermeer en Zegwaard werden paarden voor de Duitse export gekocht. De eigenaren konden zich op 2 februari 1918 om 15.35 uur melden bij café-restaurant en stalhouderij 'De Gouden Leeuw'.

Hotel en stalhouderij van H.J. de Mol in de Zoetermeerse Dorpsstraat anno 1916, Ansichtkaart verzonden door A.W. de Wolf (coll. Ria Moers-de Vree)

Meester Van Dijk in de deuropening van Dorpsstraat 14. Hier was Anton de Wolf in 1918 ingekwartierd (foto Eduard Sanders)

Ook de handel met runderen ging door. Begin 1918 werden 2.500 runderen uitgevoerd waarvan 1.300 naar Duitsland en Oostenrijk en 1.200 stuks naar Engeland. Het merendeel van de 90 exporteurs werd voorgedragen door de 'Nederlandse Bond van Veehandelaren'. Voor heel Nederland was er een driekoppige taxatiecommissie benoemd. Deze bestond uit één binnenlandse handelaar, één exporteur en één veehouder. De betreffende veehouder uit de commissie was N. (Nic.) Huijsman (1869-1919) uit Zoetermeer.

Maar ook in andere branches vond regulering plaats. In mei 1918 werd een vergadering gehouden van roomboter-, margarine- en vetgrossiers. Aanleiding was de boter- en vetrantsoenering. Er werd ter plekke een vereniging opgericht die de belangen van de handelaren ging behartigen. Een commissie ging aan de slag met de uitwerking van de plannen. In de vijfkoppige commissie werden onder andere benoemd: B. (Nard) Brinkers (1862-1937) en H.C. (Huub) Brinkers (1891-1956).

Door het gebrek aan levensmiddelen ging de overheid het aanbod reguleren. En de burgers gingen creatiever om met het beperkte aanbod. Zo verscheen in mei 1918 het 'Meulenhoff's Oorlogs-Kookboek, samengesteld door een Hollandsche huisvrouw. Deze 'eenvoudige handleiding ter bereiding van smakelijke, voedzame gerechten en vleeschlooze schotels uit de thans beschikbaar zijnde levensmiddelen' was al na 14 dagen uitverkocht.

Broodcommissie

De situatie was echter al eerder, in februari 1915, dusdanig dat de regering maatregelen moest nemen door een maximumprijs voor meel vast te stellen van f 0,17 per kilogram voor 'ongebuilt' tarwemeel. 'Ongebuilt', zult u zich wellicht afvragen? Builen betekent zeven. Als het meel na het malen niet werd gezeefd, ongebuilt dus, hield je volkorenmeel over. Als de zemelen er licht uit gezeefd werden kon je er bruin brood van bakken. En sterk gebuilt meel, dus zonder zemelen, leidt tot witbrood.

Minister Posthuma had in 1915 het gebruik van kaarten ingevoerd om zo te voorkomen dat er misbruik gemaakt zou worden voor het verkrijgen van brood. Dit was de 'broodkaart'. In 1915 verscheen uitleg in de kranten hoe er mee om te gaan: 'Op de broodkaart kan op vertoon daarvan, gedurende het daarop aangegeven tijdvak tot een maximum van gemiddeld een half kilogram per dag en per persoon, kinderen beneden den leeftijd van twee jaren niet meegerekend, tegen contante betaling van zes cents per half kilogram uitsluitend ongebuild tarwebrood worden betrokken bij den daarop vermelden broodbakker. Op den laatsten dag van den op de broodkaart gestelden termijn kan door den afnemer tegen inlevering van zijn broodkaart, bij den burgemeester een nieuwe broodkaart worden verkregen'.

Misbruik door zowel de broodbakker als door 'den afnemer' van de kaart werd bestraft. Als iemand probeerde ander brood dan ongebuild tarwebrood te verkrijgen, werd de kaart door de burgemeester ingenomen. Ook kreeg diegene geen nieuwe broodkaart meer. In Zoetermeer werd in mei 1915 het 'ongebuilt tarwebrood' met een prijs van 12 cent per kilogram ter beschikking gesteld. 'Ieder hoofd van het gezin of alleenlopend persoon' die dit brood wilde kopen, moest zich melden. Hij (of zij) gaf dan aan bij wie hij het brood wilde kopen en voor hoeveel personen.

Ook in Zegwaart werd in juli 1915 door de gemeenteraad een verordening aangenomen waarin het gewicht van het brood werd bepaald en het toezicht daarop werd geregeld. Het brood moest een gewicht hebben van een halve kilo of een veelvoud daarvan, met een toegestane afwijking van slechts 5%. Het brood moest met een cijfer gemerkt worden dat het gewicht van het brood aangaf. De verordening gold niet voor 'kadetjes, ander klein brood, luxe brood en krentenbrood'. Het brood moest 'goed gaar gebakken (zijn) en samengesteld (zijn) uit zuivere en gezonde bestanddelen zonder toevoeging van enig schadelijk preparaat'. Op overtreding van de verordening stond een geldboete van ten hoogste f 25,- of maximaal zes dagen hechtenis. Ondanks de regulering verergerde de situatie en daarom besloot minister Posthuma in 1916 om het 'ongebuilt bruinbrood' door ander bruinbrood te vervangen, het zogenaamde 'regeringsbrood'. Dit was een stevig, donker brood, gemaakt van meel van rogge,

Rijks-Broodkaarten 1916-1919 (Stadsarchief Zoetermeer 03/492)

aardappel en peulvruchten. Dit besluit viel niet in de smaak bij de bevolking. Wij hielden toen niet van bruinbrood, men at vooral witbrood. Wij Nederlanders vonden het regeringsbrood klef en smakeloos, het zou voor gezondheidsproblemen zorgen en van slechte kwaliteit zijn. Ook in een tijd zonder facebook en twitter kwam de onvrede van de bevolking snel bij de regering aan. De maatregel werd ingetrokken. Ook de handel in zaaitarwe en graan werd in Zuid-Holland van overheidswege gereguleerd. Toezicht hierop vond plaats door de Provinciale Broodcommissie voor Zuid-Holland. Eén van de vierkoppige leden van die commissie was de Zegwaartse burgemeester Cornelis Leonardus Jacobus (Kees) Bos (1840-1917). De commissie adviseerde de handel te laten verlopen via firma Van Stolks Commissiehandel. De overige Zuid-Hollandse graanhandelaren voelden zich hierdoor 'uitgeschakeld'.

Distributiebureau

In plaats van de regeling voor het regeringsbrood werd in 1916 de 'Distributiewet 1916' aangenomen. Op grond van deze wet werden gemeentebesturen verplicht om te zorgen dat van de aangewezen levensmiddelen en brandstoffen voldoende voorraad aanwezig was om aan 'minvermogenden' beschikbaar te stellen. De kosten hiervan werden voor ¾ door het Rijk vergoed en kwamen voor ¼ voor rekening van de gemeente. Daarnaast werden burgemeesters verplicht om hun medewerking te verlenen aan een goede distributie. Iedereen die levensmiddelen achterhield, kon te maken krijgen met 'strafbepalingen'.

Om voor de distributie te zorgen werd in Zoetermeer en Zegwaart een distributiebureau voor het Levensmiddelenbedrijf opgericht, net als later in de Tweede Wereldoorlog. Eerst werd het werk op het bureau onbezoldigd verricht door de gemeenteontvangers. Sinds 1918 was Albertus Arie Bekker (1885-1938) uit Bodegraven directeur van het bureau. Goederen waren op de bon verkrijgbaar. Inwoners die buiten de Zoetermeerse en Zegwaartse bebouwde kom woonden, en die nog niet waren aangesloten op het elektriciteitsnet, konden bijvoorbeeld in mei 1918 bij

'Geen wittebrood' door Johan Braakensiek, 22-4-1916 (coll. IISG BG D1/944)

het bureau een kaarsenbon halen. Maar ook schoenen, klompen en reparatieleer waren op de bon verkrijgbaar. In een lokale krant verscheen dan het bericht dat bijvoorbeeld van 6 tot 11 mei 1918 verkrijgbaar was: 3 kilo aardappelen op bon 5, anderhalf ons bruine bonen op bon 19 en anderhalf ons groene erwten op bon 18. Dit was allemaal af te halen op het distributiebureau.

De administratie van het distributiebureau bleek in 1919 echter ondeugdelijk. Of zoals de controleur 'Centraal-Bureau voor verificatie en financiële adviezen der vereeniging van Nederlandsche gemeenten' het in 1919 pakkend samenvatte: 'de bijwerking der administratie (was) een totale mislukking'. Een magazijnadministratie ontbrak en aanvangsvorraden waren onjuist opgenomen of ontbraken zelfs.

De 'beruchte' smokkelaar Willem Lexmond op de bok van zijn Tilbury naast zijn woning Stationsstraat 89

Hoewel het Centraal-Bureau alleen was belast met de controle van de administratie van het distributiebureau, werkten zij zoveel mogelijk mee met de bijwerking van de administratie. Zo was onduidelijk of een bedrag van f 671,50 aan boter wel of niet was betaald aan grossier 'de heer Brinkers'. Burgemeester Frederic Sophie Guillaume (Frits) Bos (1877-1931) had dit persoonlijk onderzocht. Het bedrag was waarschijnlijk wel betaald maar kon niet worden gecontroleerd aangezien 'de administratie van dezen heer echter naar ons werd medegedeeld zeer primitief (is), terwijl kwitanties of andere bewijsstukken ontbreken'. Maar hiermee was de kous nog niet af. Ook in 1920 bleek de administratie niet te kloppen. Het totale onverantwoorde verlies op levensmiddelen door het distributiebureau bedroeg uiteindelijk f 9.129,225 (let op de halve cent!). Dit verlies werd hoofdelijk omgeslagen zodat de kosten voor Zoetermeer f 3.813,355 bedroegen en voor Zegwaart f 5.315,87.

Iemand moest hiervoor aansprakelijk worden gesteld. En zo kwam de directeur van het distributiebureau, Bekker, al snel in beeld. De beide raden van Zoetermeer en Zegwaart kwamen op 4 november 1921 bij elkaar. Burgemeester Frits Bos stelde voor om de rapporten over het levensmiddelenbedrijf in een geheime zitting te behandelen. Er werd tenslotte een persoon behandeld, wiens positie op het spel stond. Hieruit volgde dat de raden in een gezamenlijk besluit Bekker persoonlijk aansprakelijk stelden voor een bedrag van verlies op bloem van f 2.059,25 en voor een verlies op 37 balen bruine bonen van f 797,35. Uit controle bleek achteraf dat er

wel zakken meel waren geleverd door schippers en andere vervoerders, maar dat het meel kennelijk 'voor andere doeleinden is aangewend en aan hare bestemming is onttrokken'. En de balen bonen waren door Bekker verkocht aan Jac. Lammens. Het bedrag was echter nooit in het distributiebureau terecht gekomen. Bekker werd in totaal aansprakelijk gesteld voor een bedrag van f 3.407,27 (in 2020 zou dit een bedrag van meer dan € 21.000,- zijn). Bekker moest vóór 1 maart 1922 het bedrag aan de gemeenten overmaken.

De beschuldigingen zorgden ervoor dat Bekker hierover ruim correspondeerde met Zoetermeer en Zegwaart. Bekker erkende dat hij het bedrag van f 797,35 aan bruine bonen aan de gemeenten verschuldigd was. Evenals een bedrag van f 327,- aan borstrokken en dekens. Daar stond volgens Bekker tegenover dat hij f 600,- aan regeringsmeel zelf had betaald en nog f 1.043,33 aan salaris tegoed had. Ergo, niet de gemeenten hadden een vordering op Bekker, maar juist andersom. Bekker claimde dat hij nog f 1.643,33 van de gemeenten moest ontvangen.

De beschuldiging dat hij willens en wetens zaken buiten de distributie om regelde, zoals door sommige boze tongen werd beweerd, weerlegde Bekker stellig. Ook liet Bekker weten wat hij vond van bakker Dirk van Vliet (1873-1962). Van Vliet had volgens Bekker tijdens een vergadering van de Christelijk Historische Partij (CHU) gezegd: 'Ik begrijp niet dat jullie over Bekker bij mij geen inlichtingen gevraagd hebben, want hij heeft mij ook nog opgelicht voor f 178,-'. Bekker verzocht aan burgemeester en wethouders om Van Vliet de gelegenheid te geven om op zijn woorden terug te komen, anders stelde Bekker zich voor dat hij een aanklacht bij de officier van justitie tegen Van Vliet zou indienen. En dan niet alleen wegens laster maar ook wegens 'het binnenlokken in zijn perceel, en dan den uitgang afsluiten'. En vervolgens: 'dreigen met poging van doodslag, onder den uitroep: 'Hier zal je sterven', waartoe hij zich wapende met een broodmes. Het niet volbrengen van dezen poging tot moord was niet van zijn wil afhankelijk, doch hij is daarin verhinderd, door den heer Hogeweg onderwijzer eener lagere school en zijne huisvrouw'. Kortom, de distributiekwestie hield de gemoederen in de dorpen Zoetermeer en Zegwaart behoorlijk bezig. In juli 1922 hadden de gemeenten in overleg met hun advocaten een proces-verbaal laten opstellen jegens Bekker. Maar vlekkeloos verliep het allemaal niet. De zwager van Bekker, Hoogendoorn uit Den Haag, stond borg voor Bekker maar deze Hoogendoorn was failliet gegaan. Met als gevolg dat Zoetermeer en Zegwaart van de totale vordering op Bekker maar f 80,- terugkregen. De resterende schuld werd over beide dorpen verdeeld. Op 20 juli 1922 vertrok Albertus Arie Bekker naar Den Haag, waar hij winkelier in biscuit werd. Bekker overleed daar in 1938.

KAN ONGEFRAANKEERD PER POST WORDEN TERUGGEZONDEN.

Ontergeleekende (naam) *Adriaan Olie*
 wonende (straat of wijk en nummer) *Reginaatske weg 27*
 wenscht bons ter bekoming van regeringsgoederen te ontvangen. Zijn gezin bestaat uit *7* personen, kinderen beneden den leeftijd van één jaar niet medegerekend.

Vermelding voor welke regeringsgoederen, in geval van rantsoenering, bons worden verlangd.

BENAMINGEN.	De te krijgen met ja of nee.	BENAMINGEN.	De te krijgen met ja of nee.
Aardappelen	<i>ja</i>	Gort	<i>ja</i>
Bruine bonen en groene erwten	<i>ja</i>	Havermout	<i>ja</i>
Normaal bak- en braadvet	<i>ja</i>	Boter	<i>ja</i>
Rijst	<i>ja</i>	Groene of gele zeep	<i>ja</i>

den 13de maart 1917.
 N. N. no. 4000.
at Olie

Landarbeider Adrianus Olie (1861-1949) deed in 1917 een aanvraag voor 'regeeringsgoederen' (SAZ 03/492)

In september 1923 sprak huisarts Façee Schaeffer zich als gemeenteraadslid van Zoetermeer uit over de 'Distributiegeschiedenis'. Deze had volgens hem tot een financiële strop geleid die door goed beleid (van de gemeenten) achterwege had kunnen blijven. Burgemeester Frits Bos constateerde dat de distributiezaak achter de rug was. Er waren tijdens de distributietijd fouten gemaakt in het toezicht en de controle. Maar dat gebeurde volgens Bos op meerdere plaatsen in het land. De kosten waren echter niet bijzonder te noemen, vond Bos, vergeleken bij andere gemeenten. De zaak was afgedaan.

Brood zonder graan van Nutricia

In de zoektocht naar alternatieven voor het brood liet ook Nutricia van zich spreken. In januari 1918 had Nutricia de coöperatieve bakkerij 'De Korenbloem' te Sint Oedenrode gekocht. De verwachting was dat Nutricia het gebouw zou inrichten voor onder andere het vervaardigen van beschuit voor diabetici. De Nutriciafabriek in Zegwaart had ook een eigen bakkerij, waar brood voor diabetici werd gebakken. Het gebrek aan brood werd in februari 1918 echter bijzonder acuut. Diabetici leden hieronder. Het zogenaamde gluten- en aleuronaatbrood kon haast niet meer geleverd worden. De fabriek van Köhler in Amsterdam leverde bijna niets meer en de fabricage bij Nutricia was zelfs helemaal stopgezet.

De Haagsche Post meldde in april 1918 dat de medisch adviseur van de Zoetermeerse zuivelfabriek, Dr. Daemen uit Leiden, een 'smakelijk, luchtig en voedzaam brood' zonder graan had weten te maken. Hierbij werden grondstoffen gebruikt die

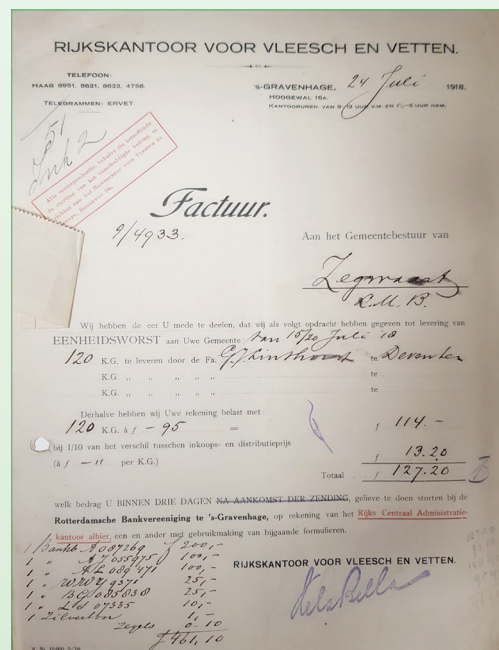
Drie militairen uit het 3e Regiment Wielrijders, ingekwartierd in Bleiswijk. Hun foto is naar Zoetermeer en Zegwaart gestuurd (SAZ 03/492)

wel toereikend in Nederland aanwezig waren, namelijk 'uitgedroogde aardappelen en magere melkpoeder'. Maar het meel kon ook gemaakt worden van andere zetmeel houdende groenten, zoals koolraap, knolraap en wortelen. Op zich bijzonder, want tarwemeel bevat een stof dat er voor zorgt dat de door het gist ontwikkelde gassen niet vervluchten maar als het ware in het brood gevangen blijven zitten. Het was Nutricia dus gelukt om een procedé te ontwikkelen waarbij met aardappelmeel hetzelfde effect werd bereikt. Desondanks leek het surrogaatbrood geen lang en succesvol leven beschoren. Op deze berichten in april 1918 na, viel er niets meer te lezen over het nepbrood van Nutricia. Kennelijk was de Nederlandse bevolking teveel gehecht aan de tarweversie. In dezelfde periode werd ingebroken in de Nutriciafabriek in Zegwaart. De dief (of dieven) was eerst via een raam het huis van de boekhouder binnengedrongen en had de sleutels van de fabriek uit een broekzak gestolen. Daarna vertrok hij met de sleutels naar de fabriek waar hij f 2.000,- uit de brandkast had ontvreemd. Het vermoeden bestond dat 'hier niet een geheel vreemde aan het werk moet zijn geweest'. Een Duitse deserteur en de chef-monteur van Nutricia werden aangehouden. Laatstgenoemde werd weer snel op vrije voeten gesteld. Tja, het zal de vreemdeling wel zijn geweest. Opgelost.

Scheurwet van 1918

In april 1918 vroeg burgemeester Frits Bos van Zoetermeer en Zegwaart aandacht van alle landgebruikers in die gemeenten. Want wat bleek? Het was minister Posthuma opgevallen dat sommige landgebruikers in Nederland die zeer goed aardappelen, bruine bonen, groenten en dergelijke voor eigen gebruik konden verbouwen dit nalieten. Reden om dat niet te doen was dat de landeigenaren verwachtten dat ze de artikelen goedkoper en makkelijker uit de distributie konden halen. Volgens Bos was het duidelijk dat dergelijke lieden in hun plicht tekort schoten. Daarom werd iedereen die in staat was om deze zaken zelf te verbouwen van distributie uitgesloten. Dit gold ook voor veehouders. Zij waren namelijk in staat om hun grasland om te spitten of te 'scheuren' en voor bouwland te gebruiken.

Factuur voor de levering van 120 kilo eenheidsworst aan de gemeente Zegwaart, juli 1918 (SAZ 03/492)

Speelde dit ook in Zoetermeer en Zegwaart? Waarschijnlijk wel. Er werd door een commissie een lijst samengesteld van inwoners die in staat werden geacht om zelf voedingsgewassen te verbouwen en dus van distributie werden uitgesloten. De voorzitter van de commissie was burgemeester Bos, secretaris was zuivelhandelaar Adriaan Jacobus (Arie) Noordam (geb. 1881). De leden van de commissie bestonden uit landbouwer en wethouder van Zegwaart Elias Hendrik Chardon (1857-1933), landbouwer Gerrit van Straalen (1865-1947), landbouwer en wethouder van Zoetermeer Johannes Wilhelmus (Jan) Groenewegen Hzn (1884-1972), landbouwer H. (mogelijk Nic.) Huijsman en landbouwer Johannes Petrus Boonekamp (1878-1960). Maar het ging verder dan een lokale commissie.

In juli 1918 werd de zogenaamde 'Scheurwet' ingesteld. Bij deze wet werden landbouwers verplicht om grasland om te zetten in bouwland (het 'scheuren'). De minister van landbouw had ook hiervoor commissies ingesteld. In de achtkoppige commissie voor Zuid-Holland zat ook Zoetermeerder J. de Groot (waarschijnlijk Johannes Leonardus de Groot, 1869-1947). En één van de plaatsvervaarders was Joh. (Johannes Andreas) Duiniveld (1879-1953).

Ontwijken van de wet

In onze beleving was in 'die goeie ouwe tijd' veel meer sprake van saamhorigheid en gemeenschapszin dan nu het geval is. Maar als je de krantenberichten uit die tijd leest, dan lees je over fraudeurs, illegale slachters en smokkelaars, ook in onze dorpen. Uit de Tweede Wereldoorlog is 'Zwarte Han' bekend, een beruchte Zoetermeerse zwarthandelaar. Maar als het gaat om de Eerste Wereldoorlog lijkt het wel of het halve dorp 'Zwarte Han' was. In januari 1918 kwam de politie grote fraude op het spoor. Het ging om 10.000 kilogram haver, erwten en tarwe, van de oogst uit 1917. Dit was (illegaal) opgekocht bij landbouwers in Nieuwerkerk, Moerkapelle, Waddinxveen, Zevenhuizen én Zoetermeer en Zegwaart. Er moesten 300 personen bij deze zaak betrokken zijn geweest.

In Den Haag werd gecontroleerd op invoer van illegale goederen. Deze goederen kwamen uit Leidschendam, Veur, en hé, daar zijn we weer, Zoetermeer en Zegwaart. In maart 1918 werd bode K. uit Zoetermeer in Den Haag aangehouden. Zijn wagen was volgeladen met gerstemeel, bruine bonen, groene erwten, koffie, thee, spek, boter enz.

Ook in 1918 werd van hogerhand opgetreden tegen de inmiddels de spuigaten uitlopende smokkel. De Telegraaf weidde er een artikel aan. Op 6 mei van dat jaar werd door de gemeente- en rijkspolitie in Benthuisen, Bleiswijk, Zevenhuizen én Zoetermeer en Zegwaart alle melkwagens, vrachtwagens, fietsers met pakken aangehouden en gecontroleerd. De smokkelaars waren prima georganiseerd. Er werden aparte diensten op na gehouden om de 'commiezen' (belastingambtenaren) voor te zijn. Wagens met dubbele deuren, aardappelen in melkbussen, boterwagens volgeladen met tarwe, een rijtuig met een 'zieke' gelegen op een bed van zakken tarwe en zelfs een gevulde lijkkoets met volgruijtuig. Geen enkel middel werd geschuwd,

volgens de Telegraaf. 'En alles, zoowel op klaarlichten dag als 's nachts. Notabelen der Ned. Herv. Kerk behooren tot de grootste smokkelaars. Sommigen konden 's nachts niet slapen van de smokkelwagens (...) 't Spreekwoord luidt niet ten onrechte: Een boer en een zog (GJM: zuigeling) hebben nooit genog'. Het bericht is vast wat aangedikt. Ook in die tijd stond de Telegraaf niet bekend als genuanceerd. In 1915 noemde de krant de veroorzakers van de Eerste Wereldoorlog nog 'gewetenloze schurken'. Al had de Telegraaf daar wel een punt.

Maar desondanks zal het probleem ten aanzien van fraudeurs en smokkelaars er zeker zijn geweest. Illegale slachtingen, het illegaal malen van graan, smokkel, het achterhouden van graan, erwten et cetera, het illegaal te koop aanbieden van producten. Het kwam allemaal voor. Onze plaatselijke voorvaders slaagden er telkens in om negatief het nieuws te halen. Maar klopt dat beeld wel?

Archiefstukken spreken het in ieder geval niet tegen. Er zal zeker geen sprake zijn geweest van gecoördineerde fraude maar er was wel een bepaalde vorm van samenwerking voor nodig. Dit begon bij de landbouwers en de veehouders. Zij hielden een deel van de oogst of een deel van het vee achter. Dit werd niet afgedragen aan de overheid. Het graan kwam dan bij graanhandelaren terecht, die dit uiteraard ook niet afdroegen. Vervolgens moest het graan illegaal worden gemalen of het vee illegaal geslacht. En om het meel of het vlees vervolgens op de zwarte markt (in de steden) te krijgen, moest het uit Zoetermeer en Zegwaard gesmokkeld worden. Dit gebeurde dan door bodediensten, vrachtrijders en melkrijders.

Rijksgraaninzameling

Door het tekort aan graan en doordat dit deels door landbouwers, graanhandelaren en burgers werd achtergehouden was minister Posthuma genoodzaakt om verdere maatregelen te nemen. Zo werd per provincie een 'Regeeringscommissaris voor de graaninzameling' ingesteld. Voor Zuid-Holland was dit Jac. van der Koogh uit Rijswijk. En in Zoetermeer en Zegwaard waren vervolgens namens de Regeeringscommissaris dan weer Rijkscntroleurs actief, zoals J. Schneider uit Rijsoord of A. Berendes jr uit Den Haag. Tussen de controleurs, het bureau van de commissaris en burgemeester Frits Bos werd geregeld gecorrespondeerd. Daarnaast werden er taxateurs aangesteld. Zij moesten aan de hand van monsters, van voorraden die door de controleurs waren ingenomen, taxeren wat dan de waarde van die partij ingenomen graan, aardappels of peulvruchten was. Dit taxeren gebeurde bijvoorbeeld door de Rotterdamse firma A. Kiewit of Rotterdammer C. M. Bohnen. Uit sommige stukken driipt de frustratie van de controleurs en taxateurs af, zoals in oktober 1918:

'Gisteren heb ik de Gemeente Zegwaard Zoetermeer aardappelen moeten verstrekken uit Benthuzen ondanks het feit dat er in Zoetermeer Zegwaard volgens afspraak der Landbouw Commissie 68 hectare met aardappelen is beteeld. Ik heb er al verschillende malen geweest en zoo ongeveer alle boeren afgelopen maar er is niets los te krijgen. Alles is volgens hun verhuurd. Wel is er maar een enkele die contract heeft maar als er geen andere maatregelen genomen worden geeft het niets

want zij storen zich heel gewoon nergens aan en brengen ze voor je oogen weg. En de burgemeester beroept zich er op dat hij geschreven heeft naar de minister doch geen antwoord krijgt en zolang er ook niets aan kan doen'.

Eerder al, in november 1917, stuurde de firma Kiewit telegrammen aan burgemeester Frits Bos. Kiewit had op 15 november 1917 de burgemeester geschreven over in bezit genomen tarwe en tarwemeel. Maar Kiewit had de tarwe en het meel op 22 november nog niet ontvangen, terwijl de minister zich beklaagde over het uitblijven van de taxatierapporten door Kiewit. Op 30 november stuurde Kiewit nogmaals een telegram: 'Edelachtbaren Heer, Tot mijn groote verwondering ben ik op mijn brieven van 15 en 22 dezer nog steeds zonder antwoord'.

In deze berichten kwam burgemeester Frits Bos er minder goed vanaf. Wat was zijn rol eigenlijk in deze kwestie? Tja, hij zat waarschijnlijk tussen twee vuren in. Bos was sinds 1912 burgemeester van Zoetermeer en vanaf 1918 ook van Zegwaard. Hij was handhaver van de wet in beide plaatsen, dus ook van de Distributiewet 1916

Spekslagerij Arie van Leeuwen aan de Dorpsstraat 85-87; de familie Van Leeuwen voor de deur rond 1915

Rijksveldwachter Abraham van der Haak, de agent die 'te goed' was, met zijn vrouw en een zoon

en de Scheurwet. Aan de andere kant was hij burgervader van een kleine, hechte gemeenschap. Zelfs prominente leden van zijn gemeenschap ontkwamen niet aan de controle namens de Regeringscommissaris, zoals zijn Zoetermeerse wethouder Jan Groenewegen Hzn en de zoon van de andere Zoetermeerse wethouder, Arie Scheer. Welke maatregel hij ook nam, optreden of oogluikend door de vingers zien, iemand werd daar wel de dupe van.

In 1923 trok huisarts Leo Façee Schaeffer fel van leer in de Zoetermeerse gemeenteraad. Hij vond dat beide wethouders (Jan Groenewegen Hzn en Jacob Scheer) 'behooren tot de politiek verbonden rechtssche groepen en beiden het meest conservatief (zijn) terwijl de Voorzitter (GJM: burgemeester Bos) een ijverig slippendrager is van de rechtssche heeren'. Bos voelde zich geraakt door de term 'slippendrager'. Hij was in Zoetermeer geboren en stamde af van een echte Zoetermeerse familie die niets anders beoogde dan de belangen van Zoetermeer op een eerlijke wijze voor te staan en te behartigen en die 'voor zijn gemeente wil sterven'.

Maar ja, in de kwestie van het ontwijken van de wet door fraude, smokkel en illegale verkoop, kon Bos niet het belang van de gehele plaatselijke bevolking steunen. Sommigen waren financieel gebaat bij de illegale handel. En laten we eerlijk zijn, dat waren over het algemeen niet de minst invloedrijke burgers. Terwijl anderen naast het net visten. En dat was toch vaak het armere deel van de bevolking. De overduidelijk politiek links georiënteerde Façee Schaeffer nam het voor deze laatste doelgroep op.

Fraudeurs, clandestiene slachters en smokkelaars

Het was kennelijk lastig om de voorraden bij de landbouwers te vinden, al lukte het de controleurs zo nu en dan wel om partijen niet ingeleverde levensmiddelen te achterhalen. In januari 1918 adviseerden de controleurs namens de Regeringscommissaris burgemeester Bos als volgt over Jacobus Duiniveld (1853-1947): 'gelieve op deze landbouwer toezicht te doen uitoefenen en bij herhaling proces-verbaal tegen hem doen opmaken ter verdere gerechtelijke vervolging'. Ook ten aanzien van twee andere prominente landbouwers werd Bos door de Regeringscommissaris

onder druk gezet: 'Gaarne zie ik de nadere berichten van U tegemoet omtrent Jan Groenewegen en Nic. Huisman (...), daar ik in overweging neem den geheele oogst van deze landbouwers op grond van de door hen gepleegde overtredingen tegen de voorschriften op de Rijksgraaninzameling in bezit te doen nemen'.

De beste plek om de illegale levensmiddelen aan te treffen was bij de handelaren en de maalderijen. Zo werden bij Adrianus Petrus Verhoeff (1852-1936) in januari 1918 '4 zakken erwtenpiksel van 160 kg van Jan Groenewegen (aangetroffen), aldaar frauduleus bezorgd door den knecht van die landbouwer'. Het gevolg was dat de maalvergunning van Verhoeff (tijdelijk) werd ingetrokken.

Datzelfde overkwam de gebroeders Veldhuijzen in januari 1918, na inbeslagname van een partij van 5.400 kilogram meel. De gebroeders verzochten de burgemeester daarna om de 'kwestie persoonlijk bij uw te komen op te ruimen, en de zaak zodoende tusschen uw en ons in het reine te brengen'. Uitkomst hiervan was blijkbaar dat burgemeester Bos bij het Rijksbureau voor de distributie van graan en meel had geijverd om de maalvergunning weer te verlenen aan de gebroeders Veldhuijzen. Maar het bureau was onverbiddeijk: 'de straf is volkomen overeenstemmig met de begane overtreding, zoodat eene teruggave der maalvergunning voor het verstrijken van den termijn niet kan worden overwogen'.

Een andere naam die geregeld op negatieve wijze in de stukken voorkwam was Hendrikus Johannes de Mol (1870-1936), stalhouder en kastelein van 'De Gouden Leeuw'. In de periode 1917-1919 werden er geregeld illegale voorraden haver, paardenbonen en duivenbonen in beslag genomen, bijvoorbeeld gevonden 'onder de vloer van een schuur bij H.J. de Mol'. In december 1917 werd een proces verbaal tegen De Mol opgesteld 'voor de levering van haver aan twee Hagenaars op een melkbrik op vier wielen'.

Maar de overheid had niet alleen veehouders en handelaren in het zicht. In januari 1918 verzocht de secretaris van de Regeringscommissaris voor Zuid-Holland de burgemeester van Zegwaard om een onderzoek in te stellen naar 'een zekere Lexmond uit Zegwaard'. Hij had één van de controleurs erwten en gerst te koop aangeboden. Het onderzoek naar Lexmond moest met beleid worden geleid, volgens de secretaris, 'daar Lexmond een berucht smokkelaar is, die wel op zijn hoede zal zijn'. De 'beruchte smokkelaar' was melkrijder Wilhelmus Martinus (Willem) Lexmond (1881-1959).

Het was niet de eerste keer dat Lexmond tegen de lamp liep. In december 1917 kwam hij met paard en koets vanaf het erf van landbouwer Gerrit van Wijk de Zegwaardseweg op gereden. Hij werd daar aangehouden door Rijksveldwachter Van der Graaf en onbezoldigd Rijksveldwachter Van den Haak. Na 'visitatie' van de koets kwamen de veldwachters een zak met een hectoliter tarwe tegen. Lexmond zei dat hij deze zak voor f 60,- had gekocht, ook al wist hij dat dit niet mocht. De veldwachters namen de tarwe in beslag.

Eenheidsworst

Minister Posthuma had ook maatregelen genomen tegen vlees en vooral varkensvlees. Zo kennen wij nu de term 'eenheidsworst' als synoniem voor 'veel van hetzelfde'. Sinds maart 1918 werd vlees gerantsoeneerd en mochten slagers niet meer diverse soorten vlees verkopen. In plaats daarvan ging alles door de gehaktmolen. Het geheel bestond uit 90% rundvlees en 10% varkensvlees. En 15% van de worst bestond uit suiker, kruiden en zout. Het resultaat was blijkbaar een onsmakelijk geheel dat voor 25 cent werd verkocht als 'eenheidsworst'.

Het gevolg was dat varkenshouders beesten achterhielden. Deze werden dan clandestien geslacht en verkocht aan de hoogste bidder, die meestal niet in Zoetermeer en Zegwaart zelf woonde. Daar hadden andere inwoners dan weer wat moeite mee. De eigenaar van het dier en de slager werden er financieel (veel) beter van maar een deel van de lokale bevolking zag lijdzaam toe dat het geslachte varken in ieder geval niet op hún bord terecht kwam. Tekenend zijn daarom de anonieme briefjes gericht aan burgemeester Frits Bos die in het archief bewaard zijn gebleven, zoals:

'Burgemeester

Ik heb misschien wel een rare brief maar ik kan niet langer mijn mond houde. Ik heb gisteren of Dinsdag weer gehoord dat Van Leeuwen de slager weer 6 of 7 varkens slachten moest bij Vos in de tuin en dan uitverkoopt bij die reike lui in de Haag. En of we hier al vragen of we as je blijft ook van wat kunnen kreige, dan heb hij niks. Wij luste toch hier ook wel. Eenige weken geleden slachte hij ook een koe van Vrijdag op Zaterdag en beroemde hij zich er op dat hij u zoo lekker beet had. Hij had zo lekker smokkeld. En daar kregen wij omdat we niet zoo'n hoop betalen ook niks van. Ik schreif u niet omdat ik een hekel aan Van Leeuwen heb doch kan u die varkens dan niet hier houde en dan hier verkoope. Hij moest ze vandaag of morgge kreige. Ze moesten helemaal uit Amersfoort komme. En dan hier in de tuin van Vos slachte en dan zoo naar de Haag. Ik hoop niet dat u kwaat ben Burgemeester dat ik u dit zeg. Doch wij arme menschen lustte wij ook wel wat.

Met achtend Vrouw N N'

Bos trad op tegen de illegale slachtingen. Misschien ook wel omdat ze door rapportage van de controleurs de aandacht van het Rijk kregen. Volgens een ongedateerd kladje schreef Bos aan minister Posthuma: 'De aan uwe Excellentie verstrekte inlichtingen betreffende ongestoord slachten in de gemeente zijn, voor zover mij bekend, volkomen onjuist (...)'. In april 1918 had slager Van Leeuwen varkens naar Bleiswijk en Zevenhuizen vervoerd, om daar illegaal geslacht en verkocht te worden. Waarschijnlijk op grond van de anonieme briefjes had Bos Zevenhuizen en Bleiswijk geïnformeerd. De varkens die in Zevenhuizen werden aangetroffen werden ingenomen en in Gouda geslacht. Van de acht varkens die naar Bleiswijk gingen werden er nog vier aangetroffen. De andere vier waren al verkocht. Drie varkens kwamen alsnog ten goede aan de bevolking van Zoetermeer en Zegwaart en één varken werd onder de Bleiswijkse gemeentenaren verdeeld. Het anoniem 'klikken' hielp dus. Door optreden van burgemeester Bos profiteerden in dit geval óók de 'arme menschen'.

Kapitein Dieckhoff en zijn staf van de 1e compagnie Wielrijders bij de Broekwegbrug in Zoetermeer voor de graaninzameling (coll. Nationaal Militair Museum)

Inzet van militairen

In april 1918 werd op last van minister Posthuma door de Regeringscommissarissen een inventarisatie gehouden van de aanwezige granen. Het korps controleurs was niet in staat om deze grote opdracht in korte tijd uit te voeren. Vandaar dat zij sinds 6 mei 1918 werden bijgestaan door een aantal militaire wielrijders en infanteristen. Gebleken was dat in bepaalde streken de medewerking van landbouwers aan het inleveren van graan lager was dan landelijk gezien. Dit betrof vooral de grensstreek, de Betuwe en streken waar 'een heimelijke afvoer naar de groote steden gemakkelijk viel'. Zoetermeer en Zegwaart behoorden ongetwijfeld tot deze laatste streek. Op de zwarte markt lagen de prijzen (fors) hoger dan de prijs die de landbouwers van de regering ontvingen. Dit werkte de zwarte handel in de hand. Kamerlid Hendrikus Colijn (ARP) had getergd vragen gesteld aan minister Posthuma over de controle door militairen. Door het hele land vonden deze patrouilles plaats. Volgens Colijn traden de militairen onoordeelkundig op, namen alles in beslag, ook wat voor eigen gebruik was bedoeld of wat op de eigen graankaart was verstrekt. 'Is de Minister bereid aan deze handelingen, die groote verbittering wekken en schade doen aan de gezindheid der boeren (...), een einde te maken en de controle op te dragen aan de anderen dan militairen'. De partijloze liberaal Posthuma negeerde de oproep van Colijn.

De militairen hielpen de controleurs met het zoeken naar geheime voorraden, verstopt in schuren of in hooibergen. En zo is de cirkel rond. In mei 1918 werden de controleurs in Zoetermeer en Zegwaard ondersteund door militairen van het 1e Corps Wielrijders, onder leiding van kapitein Dieckhoff. De militairen lieten een fotoalbum na met als titel '1 C.W.'. In dit album zit ook een foto van kapitein Dieckhoff met zijn staf bij de Zoetermeerse Broekwegbrug in mei 1918. Of ook Anton de Wolf op deze foto staat is niet bekend.

Achteraf gezien was de distributieperiode tijdens de Eerste Wereldoorlog een bijzondere tijd voor Zoetermeer en Zegwaard. Vooraanstaande inwoners namen plaats in provinciale en zelfs landelijke commissies met betrekking tot deze distributie. Andere (en soms dezelfde) inwoners probeerden de wet te omzeilen en hielden zich bezig met het achterhouden van levensmiddelen, het illegaal vervoeren, malen, slachten en verkopen. Om de illegale handel zoveel mogelijk tegen te gaan zette de overheid ook militairen in. En één van deze militairen, Anton de Wolf, verzond vanuit Zoetermeer een ansichtkaart naar Amsterdam, een kaart die meer dan 100 jaar later weer terug is in Zoetermeer. En op deze wijze vertelt de kaart 100 jaar later zijn verhaal over smokkelaars, graaninzameling en militairen op de fiets.

Bronnen

<https://historiek.net/eenheidsworst-uit-1918-dankbaar-liedjesthema/56621/>
<https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-voedseldistributie-en-volksoproer>
<https://www.kb.nl/blogs/nederlandse-geschiedenis-en-cultuur/koken-op-rantsoen>
<https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/nederland-tijdens-de-eerste-wereldoorlog/wo-i-voedseldistributie-en-volksoproer>
<http://hedvich.nl/stamreeks-hetzel/heinrich-robert-hetzel/woi-voedselvoorziening/>
<https://leiden.courant.nu/issue/LD/1915-05-01/edition/0/page/6?query=broodkaart&sort=relevance>
<https://www.delpher.nl/>

Stadsarchief Zoetermeer:

Archief 03, Gemeentebestuur Zegwaard 1813-1935
491: Register uitgaande brieven verstrekkingen van levensmiddelen. 1916-1917.
492: Broodkaarten (Rampzalig overschot), 1917-1919
1004. Verordening regelende het gewicht van het brood, 1915.
1.006: Correspondentie uitvoering van het melkbesluit, 1925, 1931

Archief 04, Gemeentebestuur Zoetermeer 1813-1939

1039: Besluit b. en w. betreffende het verkrijgbaar stellen van ongebuild tarwebrood, 1915
1043, 1044, 1580, 1740, 1741: Levensmiddelenbedrijf, 1918 1923

't Seghen Waert wordt opgemaakt in Adobe InDesign. Wilt u de afbeeldingen NIET in de tekst opnemen, maar afzonderlijk als bijlage aanleveren in jpg-formaat van minimaal 300 dpi.

Kopijdatum 't Seghen Waert 4/2020: 16 oktober

De adverteerders en de hierna genoemde bedrijven maken met hun steun de activiteiten van Oud Soetermeer mogelijk.

Van As Makelaardij bv

www.van_as.nl

Bouwmarkt De Bouwhof

www.bouwhof.com

Cammeraat IJzerwaren

www.cammeraat.nl

Carrosseriefabriek Joost Lamboo bv

www.lamboo.nl

Flaire Online diensten

www.flaire.nl

Henneken Radio en TV

www.radiohenneken.nl

Van der Slik Caravan Centrum

www.vanderslik.nl

Bode Scholten BV

www.bode-scholten.nl

Blomsma Print & Sign

www.blomsma.nl

Wilt u ook adverteren? Neem contact op met de penningmeester:
penningmeester@oudsoetermeer.nl

Van Veen
Schoenen

Dorpsstraat 83 - 2712 AE Zoetermeer - Telefoon (079) 316 31 65
www.vanveenschoenen.nl - vanveenschoenen@gmail.com

Errata

Oplettende lezers vulden teksten in 't Seghen Waert 2/2020 aan. De correcte informatie is hierna vermeld:

Blz. 10: Kinderen bij de loods achter de timmerwerkplaats van W.J. Veldhuizen, Dorpsstraat nr. 177: Janny Veldhuizen, Adri Veldhuizen, Jannie Olivier?, Kees Veldhuizen en Tini Veldhuizen.

Blz. 13: Leden van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) op dolle dinsdag in afwachting van een wapendropping. Achter: Neef van Jaap van Rij, Joop Kentgens, Jaap van Rij, Jas van Haastert, Piet van Driel, Goof van Driel; midden: Nic van den Bosch; voor: Tinus van Herwijnen, Theo Vonk en Tinus Vonk.

Miereakker 20
Reeuwijk
0182-300797
Dorpsstraat 103
Zoetermeer
079-3167616

Weydeland Kaas, buitenlandse kazen,
verse noten, olijven en tapenades, mooie wijnen
diverse specialiteiten

VERENIGINGSNIEUWS

Van de voorzitter

Vanwege de uitbraak van het Corona virus is het een moeilijke, ingrijpende en onvoorspelbare periode. Dit geldt voor U persoonlijk maar ook voor de vereniging. Bij de eerste verschijnselen van het virus half maart hebben we als vereniging maatregelen genomen en hebben ons pand op slot gedaan voor vrijwilligers en bezoekers. Gelukkig konden veel werkgroepen thuis doorgaan met de werkzaamheden en bestuurlijk deden we veel via de mail en/of telefoon. Vanaf begin juli zijn we met in achtname van een aantal richtlijnen weer geopend. Tot dusver verloopt dit goed, bezoekers komen weer en ook vrijwilligers van de werkgroepen zijn weer actief.

In ons pand is in juli en augustus een presentatie geweest van oude ansichtkaarten 'Groeten uit Zoetermeer'. In september zal aandacht worden besteed aan Open Monumentendag onder het thema 'Leermonumenten'. Het comité (bestaande uit ambtenaren van de gemeente en vrijwilligers van HGOS) heeft voor 12 september a.s. een fraai (coronaproof) programma gemaakt. Samen met Storytellers, het Stadsarchief en anderen wordt gewerkt aan een programma voor het Festival Historisch Zoetermeer op zaterdag 26 september a.s.

Uit de antwoorden op de gehouden enquête is gebleken dat de leden tevreden zijn over de wijze waarop wij als vereniging functioneren en hoe we ons presenteren. Er zijn dan ook geen redenen om het huidige beleid aan te passen. Voor de nieuw aangemelde vrijwilligers zullen we in de tweede helft van september een bijeenkomst organiseren

Gedurende de achterliggende moeilijke periode is er (binnen de mogelijkheden) door de actieve leden toch veel werk verricht, hiervoor zijn we hen veel dank verschuldigd.

Hopelijk kunnen we weer snel terug naar het 'normale' leven. Intussen doen wij ons best om voor de leden aanwezig en zichtbaar te blijven.

Jan de Ruiter

**U bent van harte uitgenodigd voor de Algemene Ledenvergadering op woensdag 4 november 2020 (onder voorbehoud, kijk op de website!)
Aanmelden i.v.m. corona is verplicht: secretaris@oudsoetermeer.nl**

Locatie: Het Wapen van Zoetermeer, Zegwaartseweg 31, 2723 PA Zoetermeer
Aanvang: 20.00 uur. Zaal open: 19.45 uur

De te behandelen stukken staan op www.oudsoetermeer.nl/over_ons

1. Opening
2. Vaststellen agenda
3. Mededelingen en ingekomen stukken
4. Verslag van de ledenvergadering op 23 oktober 2019 (zie 't Seghen Waert 2020/1)
5. Jaarverslag 2019 (website)
6. Verslag kascommissie (de heer A. Kamphuis en mevr. L. Verhoeff)
7. Jaarrekening en verantwoording 2019 (website)
7. Jaarplan en begroting 2021 (website)
8. Voorstel tot wijziging van de statuten (website)
9. Verkiezing lid kascommissie
Mevr. L. Verhoeff blijft aan, de heer A. Kamphuis treedt af.
10. Verkiezing bestuursleden
Niek Nieuwenhuijsen en Arjen van der Burg treden af en zijn herkiesbaar.
Cees Klein en Ronald Grootveld treden af. Een voorstel voor eventuele opvolging vindt u op de website. Herman Middendorp stelt zich verkiesbaar als bestuurslid.
11. Rondvraag
12. Sluiting

PAUZE (ongeveer 20.45 uur)

Na de pauze zal door de Filmwerkgroep een film worden vertoond in het kader van 75 jaar Vrijheid. Het commentaar zal worden verzorgd door de heer A. van der Burg, voorzitter Commissie Historisch Erfgoed.

Open Monumentendag zaterdag 12 september

Tot op het laatste moment is het onzeker of de Open Monumentendag doorgaat of dat het programma moet worden aangepast. Het belooft in ieder geval een bijzondere Open Monumentendag te worden. Bij sommige monumenten moet u zich vooraf aanmelden, gelden speciale coronamaatregelen, zijn er openluchtactiviteiten of is virtueel bezoek mogelijk. Bovendien is de Dag van de Architectuur verplaatst van juni naar september, naar het weekend van de Open Monumentendag. Dat biedt een extra interessant programma bestaande uit oude en nieuwe gebouwen. In het programmaboekje en de website van het Comité Open Monumentendag Zoetermeer vindt u alle informatie.

De opening van de Open Monumentendag en de Dag van de Architectuur vindt plaats om 10.00 uur door Wethouder Robin Paalvast in het Erasmuscollege, een van de oudste middelbare scholen van Zoetermeer. De afsluiting vindt plaats om 16.00 uur in het nieuwe Gymworld waar tijdens een feestelijke bijeenkomst de Gemma Smid Architectuurprijs 2020 wordt uitgereikt.

Thema van de Open Monumentendag is Leermoment. In scholen maar ook in andere bijzondere gebouwen is te leren: van het gebouw en de geschiedenis daarvan, of door een speciale activiteit die daar plaats vindt. Foto's van je leermoment kun je uploaden naar een website. Een deskundige jury beoordeelt de resultaten.

De Nicolaaskerk, Oude kerk, Adventskerk, Pelgrimskerk en Vredekerk zijn geopend en bieden een interessant programma. Speelboerderij het Buitenbeest, gevestigd in een monumentale boerderij, heeft zondag een speciaal programma voor kinderen. Van molen De Hoop is alleen de winkel en het molenplein geopend. De bovenverdieping is in verband met corona gesloten. Ardito Fotografie heeft daarvan een scan gemaakt zodat deze via een link op de website toch virtueel is te bezoeken. De historische tuinen Hof van Seghwaart en Zoete Aarde geven informatie en er zijn openluchtactiviteiten die vooral voor kinderen leuk zijn. Ook de Watertoren in Rokkeveen en de Tangogarage in Palenstein zijn geopend. De harmonie Kunst & Vriendschap speelt op het plein in de Dorpsstraat. Scholen komen vooral aan bod wanneer u een wandeling maakt door de Dorpsstraat en zich via het programmaboekje of website laat informeren. Halverwege kunt u in het gebouw van Oud Soetermeer de tentoonstelling 'Leren in Zoetermeer' bezoeken met foto's en film. Eindpunt van de wandeling is de voormalige school Kleutervreugd, nu in gebruik bij de stichting Welzijn Zorg Doven. Hier kunt u een workshop gebarentaal volgen speciaal voor horenden.

Voormalige openbare lagere school aan de Dorpsstraat 114 in 2009 (foto Remko Bordewijk)

Nieuwe leden

We heten de volgende nieuwe leden van harte welkom:

Mw. Z. Blijleven, Zoetermeer
Dhr. H. Dullaert, Zoetermeer
Mw. H. Haighton-Ongering, Zoetermeer
Dhr. I.A. Kalmijn, Zoetermeer
Dhr. T. Faust, Zoetermeer
Dhr. H. Middendorp, Zoetermeer
Mw. L.H.C. Uytterlinde, Zoetermeer
Dhr. R. Verhaaf, Zoetermeer
Mw. C.K. de Vries, Zoetermeer
Dhr. J.A. Veen, Zoetermeer
Dhr. R.J. Winkels, Zoetermeer

Aanmelden als lid kan via www.oudsoetermeer.nl of per post, Dorpsstraat 132, 2712 AN Zoetermeer. Vermeld uw naam, adres, geboortedatum, m/v, (eventueel) email-adres en of u zich opgeeft als lid, jeugdlid (tot 18 jaar) of gezinslid (tweede op hetzelfde adres).

Wij willen u graag ook via email op de hoogte houden van interessant nieuws betreffende Oud Soetermeer. Indien u dit wilt kunt u uw email-adres doorgeven (indien nog niet eerder gedaan) aan Ledenadministratie@oudsoetermeer.nl.

Graag met vermelding van uw naam en adres.

Websitevernieuwing

Oud Soetermeer zoekt vrijwilligers die zich willen inzetten voor de verbetering van onze websites. Het gaat daarbij om de inhoud van de sites, hoe functioneel ze zijn en wat bezoekers van de sites van ons verwachten. Voegen we ze deels samen of houden we ze apart? De techniek ("het bouwen") gaan we waarschijnlijk uitbesteden. Vindt u het leuk om hierover mee te denken? Stuur dan een mail naar redactie@oudsoetermeer.nl of bel Ronald Grootveld 06 28 04 97 85.

Het gaat om:

Oudsoetermeer.nl, het portaal met veel informatie over de stadsgeschiedenis. Ook is het de webplek voor leden van de vereniging met nieuws en activiteiten.

Zoetermeermijnstad.nl, een samenwerking met de Bibliotheek Zoetermeer en het Stadsarchief, met laagdrempelige artikelen over de geschiedenis van de stad, een tijdlijn en informatie over monumenten.

Allezoetermeeders.nl is bedoeld voor de dieper gravende onderzoeker en biedt bewerkingen van brondocumenten over Zoetermeer. Op de website kan behalve in de burgerlijke stand ook centraal worden gezocht in zo'n 150 andere documenten met informatie over Zoetermeeders en Zoetermeer. Het aanbod van scans van archiefstukken gebeurt in samenwerking met het Stadsarchief.

Beeldbank Zoetermeer is ook een samenwerkingsverband met het Stadsarchief Zoetermeer. De gehele beeldcollectie van Oud Soetermeer (21.500 stuks) is sinds 2019 op de beeldbank op te zoeken en te downloaden.